

**Вступ до предмету
“Середньовічна та ранньомодерна
історія країн Сходу”
Лекція 1**

План

- Схід як соціокультурне поняття.
- Історико-географічне районування середньо-вічного Сходу.
- Хронологічні рамки та періодизація історії Сходу в середні віки.
- Розвиток сходознавства в Україні. А.Ю. Кримський. А.П. Ковалівський.
- Особливості історичного розвитку цивілізацій середньовічного Сходу

Особливості європейської та східної цивілізації

- у центрі людина,
- її права та свободи,
- обов'язки і майно,
- життя й честь.

- понад усе стояли інтереси колективу,
- держави,
- одержавлення економічного життя,
- деспотичний характер влади.

Джерело існування влади на Сході

- **не податки**, що їх приватні власники сплачували державі для виконання нею суспільно необхідних функцій (захист кордонів, розробка законів, підтримка порядку в країні тощо), **а рента державі** як тотальному співвласнику всіх засобів виробництва в країні.

На Сході співпричетність до станово-владної структури визначала рівень добробуту людини

- “Кожному стільки, скільки йому належить”
  - Наказ кашмірського правителя VIII ст.
Лалітадітія:
    - “Необхідно слідкувати за тим, щоб у селян не було зерна більше, ніж потрібно на рік, і більше волів, ніж потребує обробка землі... Селяни не повинні купувати одяг, прикраси, вовняні покривала, їжу, коней, жінок, житло, які личать місту”.

Захід

- циклічний характер (від античності, через феодалізм, до капіталізму)

Схід

- лінійним характером, без кардинальних зламів існуючих соціальних структур

Епохи середньовіччя на Сході

- **1) Зазнала якісних змін етнічна карта Афро-Азійського регіону.**
- Місце вавилонян, єгиптян, хеттів, урартів і парфян зайняли на Близькому Сході араби, перси і тюрки; інші тюркські народи разом із монголами змінили у Великому Степу хуннів і сяньбійців;
- місце давніх ханьців заступив строкатий суперетнос середньовічних китайців і т. ін.
- **2) Значно збільшилися географічні масштаби цивілізаційного ареалу на Сході.**
- Повнокровні державно-політичні та соціально-економічні структури східного типу з'явилися в Японії, Великому Степу, Індонезії, частині Індокитаю та Шрі-Ланки, на Тибеті, Мадагаскарі, майже на всій території “Чорної Африки”.

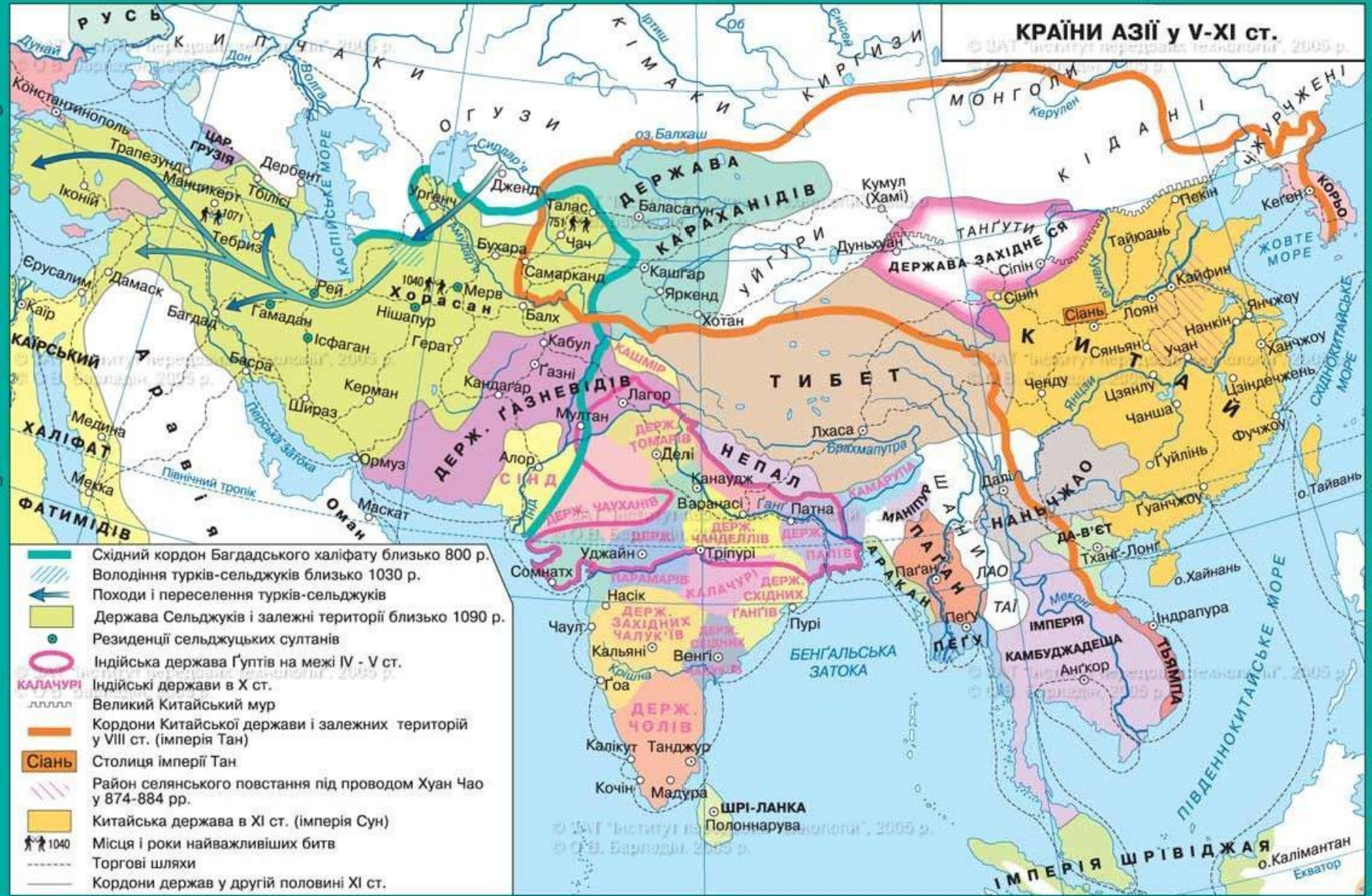
- **3) Епоха середньовіччя - це період абсолютного культурного, економічного та технологічного домінування Сходу над Західною Європою.**
- Схід у ті часи розвивався значно динамічніше, що якісно відрізняє цю епоху від часів давнини (періоду відносної культурно-цивілізаційної рівноваги античної Європи й стародавніх суспільств Сходу) і Нового часу (періоду культурно-цивілізаційної, насамперед економічної та технологічної, переваги Європи над Сходом).
- **4) Нарешті, саме в середні віки на Сході постало таке нове ідеологічне явище, як транснаціональні, а врешті-решт - світові релігії.**
- **Буддизм** із Індії поширився на Тибет, Шрі-Ланку, Східну та Південно-Східну Азію; **мітраїзм** із Середньої Азії прийшов на Тибет і до монголів; **конфуціанство** охопило, крім Китаю - Корею, Японію та В'єтнам; **іслам** із Аравії поширився на весь Близький Схід, на значні простори "Чорної Африки", Індії; навіть **індуїзм** прийшов в Індокитай та Індонезію.

Географічні межі та культурно-господарське районування середньовічного Сходу.

КРАЇНИ АЗІЇ у V-XI ст.

- Східний кордон Багдадського халіфату близько 800 р.
- Володіння турків-сельджуків близько 1030 р.
- Походи і переселення турків-сельджуків
- Держава Сельджуків і залежні території близько 1090 р.
- Резиденції сельджуцьких султанів
- Індійська держава Гуптів на межі IV - V ст.
- Індійські держави в X ст.
- Великий Китайський мур
- Кордони Китайської держави і залежних територій у VIII ст. (імперія Тан)
- Сіань Столиця імперії Тан
- Район селянського повстання під проводом Хуан Чао у 874-884 рр.
- Китайська держава в XI ст. (імперія Сун)
- Місця і роки найважливіших битв
- Торгові шляхи
- Кордони держав у другій половині XI ст.

© ЦАГ Інститут державознавства та етнології, 2005 р.
 © О.В. Барлодіна, 2005 р.

В епоху середньовіччя на просторах Африки та Азії виділяються шість культурно-господарських суперцивілізацій

- **1) Східна Азія або Далекий Схід** (Китай, Корея, Японія, певною мірою В'єтнам) - спільнота, яку умовно називають суперцивілізацією китайсько-конфуціанського типу.
- **2) Великий Степ** - велетенська спільнота кочових культур.
- **3) Західна Азія** (Іран, Ірак, Аравія, Західне Середземномор'я, Туреччина) **та Північна Африка або Близький Схід** - суперцивілізаційна спільнота, культурно-стрижневим фундаментом якої став арабо-персько-турецький ісламський світ.
- **4) Південна Азія** (Індія, Шрі-Ланка) та Тибет - суперцивілізація буддійсько-індуїстського типу.

- **5) Південно-Східна Азія** (Індокитай, Малакка, Малайський (Індонезійський) архіпелаг, Філіппіни) - синкретична спільнота змішаного походження, що виникла внаслідок культурно-цивілізаційного зіткнення **буддійсько-індуїстської та китайсько-конфуціанської** суперцивілізацій, ускладнена в епоху середньовіччя **вторгненням ісламу**.
- **6) “Чорна Африка”** (Судан, Ефіопія, Екваторіальна та Південна Африка) - надзвичайно строкатий полікультурний ареал цивілізаційних вогнищ, до якого географічно примикає Мадагаскар. Визначальною рисою цієї спільноти було загальне **тотальне культурно-господарське відставання** у розвитку від інших регіонів як Сходу, так і Заходу.

Східне суспільство і феодалізм.

- Соціально-економічною основою феодального ладу вважається **інститут спадкової феодальної земельної власності**.
- На середньовічному Сході **тотальним власником або співвласником всіх земель виступала держава**.
- Візиткою класичного феодалізму в політиці завжди була **феодальна політична роздробленість**.
- На середньовічному Сході нормальним станом суспільства, політичним ладом, за якого всі потенції цивілізаційної структури східного типу виявлялися в повній мірі, залишалася **централізована держава**

- Крїмський Агата́нгел Юхімович (літературний псевдонім А. Хванько;
- 3 січня 1871, Володимир-Волинський, — 25 січня 1942, Кустанай, Казахська РСР, СРСР)
- український історик, письменник і перекладач, один з організаторів Академії наук України (1918).
- Жертва сталінського терору.

- Після закінчення Московського університету Кримський одержав від Лазаревського інституту **дворічну стипендію** для поїздки в **Сирію та Ліван**.
- **З 1901 року очолює кафедру арабської лінгвістики**, стає професором арабської літератури та історії мусульманського Сходу.
- За час викладання в **Лазаревському інституті східних мов написав** і видав цілу бібліотеку академічних підручників з філології та історії Близького Сходу, про Коран, мусульманство, історії і літератури арабів, персів і турків.
- **1918 року переїхав до Києва**, де обійняв посаду неодмінного секретаря заснованої гетьманом Павлом Скоропадським Української академії наук. У Києві Кримський був творцем українського сходознавства.
- З 1921 року він також був **директором Інституту української мови та літератури**.

- У жовтні 1921 року брав участь у **Першому Всеукраїнському Церковному Соборі**, який підтвердив автокефалію Української автокефальної православної церкви.
- У 1918–1921 роках працює **професором всесвітньої історії** в Київському університеті.
- З 8 серпня 1925 року — **головою Київського філіалу Всесоюзної асоціації сходознавства**, створеного при ВУАН. У
- З 1929 року його почали **переслідувати**, позбавляти посад.
- У 1930-х роках Кримський був практично **усунений від науково-викладацької роботи в академічних установах** України.
- 20 липня 1941 року Кримського **заарештовано співробітниками НКВС**, звинувачено в антирадянській націоналістичній діяльності і ув'язнено в одній із тюрем НКВС у Кустанаї (тепер — Костанай, Казахстан). **25 січня 1942 року помер** у лазареті Кустанайської загальної тюрми № 7.
- **Реабілітований 1957 року**

Аліатангелі Кримський — автор численних праць з історії та культури арабських країн, Ірану, Туреччини та ін., семітології, історії ісламу:

- «Історія мусульманства», 1904–1912;
- «Історія арабів і арабської літератури», 1911–1912;
- «Історія Персії та її письменства», 1923;
- «Історія Туреччини та її письменства», 4 тт., 1924–1927);
- «Перський театр, звідки він узявся та як розвивався», 1925).

У ЦЬОМУ БУДИНКУ
В 1885 - 1889 РОКАХ
ВЧИВСЯ ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ
УЧЕНИЙ І ПИСЬМЕННИК,
АКАДЕМІК АН УРСР
АТАТАНГЕЛ ЮХИМОВИЧ
КРИМСЬКИЙ
/1871-1942/

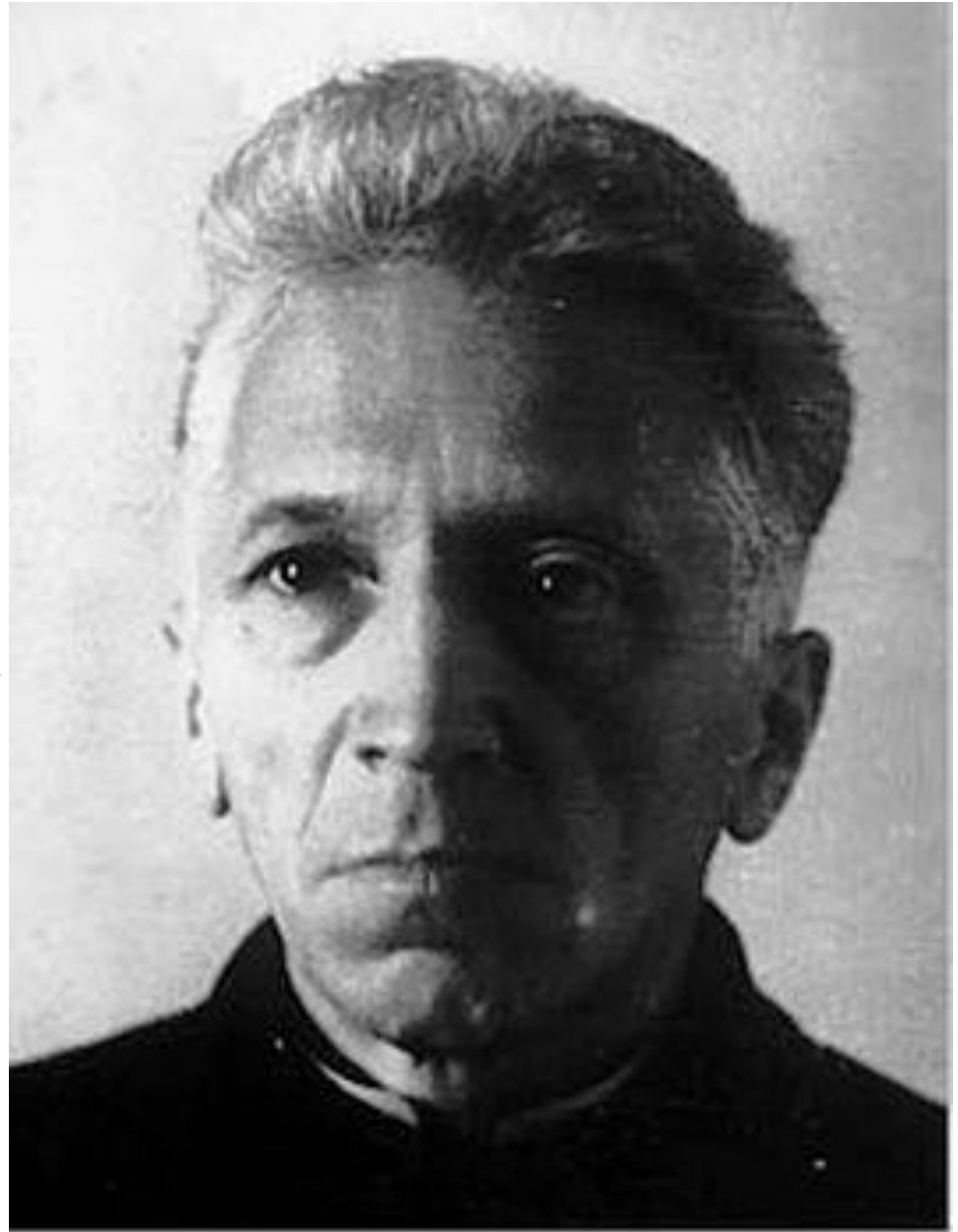
А.Ю.КРИМСЬКИЙ 1871-1942

ПИСЬМЕННИК, ВЧЕНИЙ, СХОДОЗНАВЕЦЬ

1996 УКРАЇНА
20000 UKRAINA

- **Андрій Петрович Ковалівський**
- (1 лютого 1895
Розсохувате
Харківської губернії -
29 листопада 1969
Харків) – український
сходознавець, історик-
арабіст, етнограф,
фахівець з
народознавства
Східної Європи.
- Доктор історичних
наук.

- В 1915-1916 роках був студентом фізико-математичного факультету Харківського університету
- в 1916-1918 - Лазаревського інституту східних мов (Москва).
- У 1922 закінчив романо-германське відділення Харківського університету.
- З 1934 року почав працювати в **Арабському кабінеті** Інституту сходознавства АН СРСР (Ленінград).
- У Ленінграді ним був підготовлений до друку невидана праця В. В. Бартольдї «Арабські звістки про русів».

- У жовтні (за іншими відомостями, в лютому) 1938 року по помилковому **доносі був заарештований** в Ленінграді і засуджений ВЗГ при НКВС СРСР за статтею на 5 років з відбуванням терміну в виправно 58-трудоному таборі.
- У 1939-1944 р. працював на будівництві залізниці в Комі, потім в Мордовії, де працював **викладачем кафедри іноземних мов** педагогічного інституту в м. Саранськ.
- **У 1945 р. повернувся до Харкова**, де читав курси з історії Сходу в університеті та педагогічному інституті. У 1947 переїхав до Ленінграда і працював в АН СРСР і на східному факультеті ЛДУ (1947-1948).
- У 1948 р. через важкі житлових умов в Ленінграді поїхав до Харкова, зберігши за собою місце в докторантурі. У 1951 р. приїжджав до Ленінграда, щоб захистити докторську дисертацію.
- З тих пір до кінця життя професор Харківського державного університету. **1951 очолював кафедру історії Нового часу** Харківського державного університету, з **1964 кафедру історії Середніх століть**.

- У першій половині 1950-х років опублікував великі роботи по різним сюжетам, пов'язаним з вивченням **«Записки» Ібн Фадлана**, зіставляючи його свідчення з даними по етнографії народів Середньої Азії і Поволжя.
- У 1956 р. завершив роботу над монографією **«Книга Ахмеда Ібн-Фадлана про його подорож на Волгу в 921-922 рр.»**, Що стала класикою радянської історичної науки. У ній А. П. Ковалевський стверджував, що початковий твір Ібн Фадлана в його Мешхедській редакції зазнав значних скорочень.